

OUD-GERMAANSCH KUNST,

□ □ DOOR DR. JAN ROMEIN □ □

HET oud-germaansche heldendicht behoeft niet meer ontdekt te worden. De oud-noorsche Edda-liederen, op IJsland gezongen en gedicht, het oud-hoogduitsche Hildebrandslied, de oud-saksische Heliand, naast het angel-saksische Beowulf-epos, zijn, althans van naam, den West-Europeër van gemiddelde ontwikkeling bekend. Goden, Azen en helden der Noorsche mythologie en sagenkringen als Thor, Odin, Freya, Baldr en Loki zijn hem evenzeer vertrouwd als de zuidelijker scheppingen, waaraan de namen van Dietrich von Bern en Siegfried verbonden zijn en die het Nibelungen-lied ten grondslag dienden. En wel nauwelijks iemand die school gegaan heeft, of hij weet van het Walhalla en de barbaarsche geneugten, die daar den gesneuvelden helden wachtten. Het is waar, bij de meesten is dit alles: literatuur, godenleer, sage en geschiedenis, tot een onontwarbaar kluwen van vage noties doorelkaar gehaspeld, en, dank zij vooral den onvergetelijken en onvergeeflijken Wagner, bovendien nog in een vulgair sausje van romantiek en sexualiteit gedrenkt. Maar dat neemt het feit hunner algemeene bekendheid niet weg, al schaadt het gevoelig hun cultuurwaarde.

Anders staat het met de oud-germaansche kunst. Begrijpelijk genoeg; immers, terwijl de handschriften der heldendichten, in bibliotheken bewaard, slechts behoeften te wachten op de verdiepte belangstelling in het verleden der voorvaderen, die de romantiek zou brengen, om herlezen, uitgegeven en door vertalingen toegankelijk te worden, moesten de in den grond verdwenen overblijfselen van de kunst dierzelfde vaders geduld hebben tot die veel jongere tak van wetenschap, de archaeologie, hen kwam opgraven — om dan, in musea verstopt, den enkelen een genot, voor de velen echter evenzoo verborgen te blijven, als hadden zij nooit het graf, waarin zij gevonden werden, verlaten. De techniek der fotografische reproductie, pas in onze dagen volleerd, maakte deze schatten eerst onlangs voor een ieder toegankelijk die er ontvankelijk voor is. Dit stadium eenmaal bereikt, heeft zij boven de literatuur ook echter het onschatbare voordeel, dat haar geest niet door hoogdravende commentaren of vervlakende uittreksels kan worden vervalscht.

De vondsten zelf zijn, tendeele althans, van ouderen datum. Het is zelfs reeds meer dan twee-en-een-halve eeuw geleden, dat te Doornik het graf gevonden werd van den daar in 482 overleden Childerik, den vader van dien Chlodowech, wiens naam wij allen, tot Clovis verbasterd, van de schoolbanken kennen. En in het graf, de bijgaven uit den koningsschat:

wapenen, kleinodiën, goud en edelgesteenten, waarvan de zegelring, die den vorstelijken naam draagt, ons de identificatie der overige voorwerpen heeft mogelijk gemaakt. (Afb. 1). De vondst was bekend — bij de geleerden; buiten hun kring was er niemand, die er aandacht aan schonk, want déze waardeerden haar slechts als een merkwaardig, een leerzaam, maar vrij toevallig overblijfsel van het verleden, doch waren er ook toen nog verre van aan kunst- en cultuurwaarde te denken, toen men de ruige schoonheid der oude epopeeën allang weer voelde.

Evenwel, dit verschil in waardeering van de kunst en de literatuur der oude Germanen raakt beider wezen niet: het is slechts schijn, veroorzaakt door het grootere assimilatie-vermogen van de literatuur in het algemeen aan de behoeften van andere tijden dan die haar schiepen. Innerlijk vertoonen deze kunst en deze literatuur, als bij elke beschaving van een maatschappij met betrekkelijk eenvoudige structuur, een hoogen graad van verwantschap, ja men kan zeggen, dat zij slecht twee uitingen van één-en-hetzelfde zijn.

Die verwantschap toe te lichten zou ons hier te ver voeren. Hans Naumann heeft het trouwens reeds gedaan in de inleiding tot een onlangs verschenen bloemlezing-in-vertaling uit vroeg-germaansche heldendichten en spreuken *). Eén voorbeeld moge echter verduidelijken wat wij bedoelen. Wie de zwaardgreep uit Childerik's graf beziet, of het nog rijkere zwaard dat in Uppland (Zweden) gevonden is (afb. 2) zal zich, kent hij ze, ongetwijfeld de beschrijving herinneren van het een of ander zwaard uit de Germaansche letterkunde, van het tooverzwaard Sköfning bijvoorbeeld of van het zwaard Eckisachs, waarvan ons de oud-noorsche Thidrekssaga (1100—1250) zingt. Voor wie deze niet kent, volge ze hier in vertaling: „Zijn greep en gevest zijn beiden van rood goud gesmeed en gegoten, de greep werd daarna gepolijst als glas. En de schede, gansch van heft tot spits, is met rood goud ingelegd. Ook de koppel is heelenal met goud ingelegd, versierd met goed beslag en met staafjes en kostbare steenen bezet. De kling is wèl gepolijst en met goud beslagen. Als gij haar spits op de aarde zet, schijnt het als of een goud-glinsterend slangetje van de spits tot boven naar de greep gleeft; en houdt gij ze omhoog, dan lijkt datzelfde slangetje weer terug te glijden. Het glijdt en glinstert alles, alsof het levend was.” Zooals wij het zwaard pas in al zijn fonkelende pracht leeren zien door de beschrijving — goud op goud, smaragd-groen en het rood van robijnen —, zoo begrijpen wij de vergelijking van het goud-schitterend slangetje uit de beschrijving, in al haar treffende werkelijkheidsuitbeelding, pas door het zien van het zwaard.

En de andere metaforen uit de literatuur komen ons daarna in de gedachte: het zwaard dat „bijt”, het schip met zijn hoog-verheven, tot dieren-

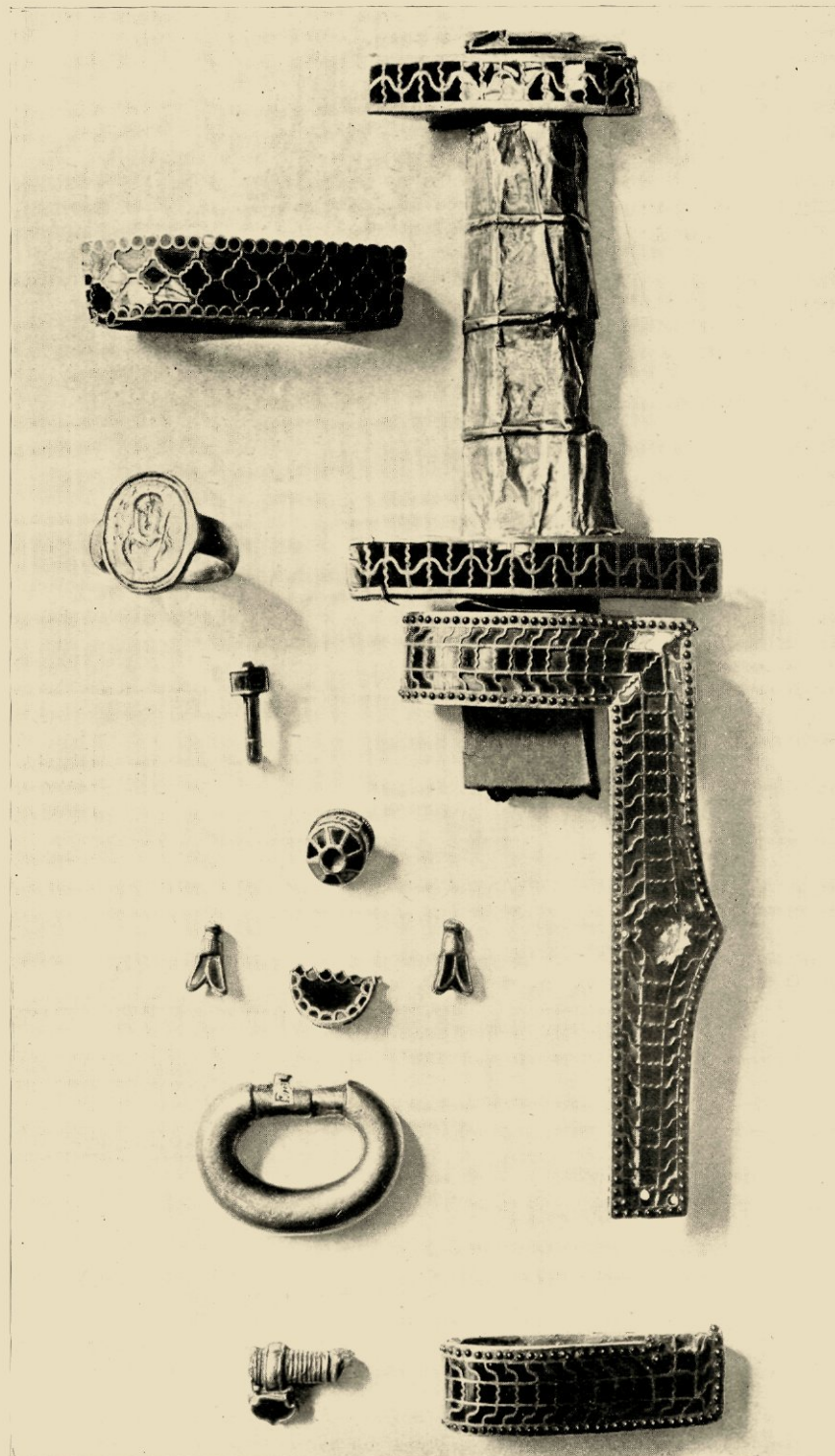
*) Frühgermanentum. Heldenlieder und Sprüche, übersetzt und eingeleitet von Hans Naumann. Mit 45 Abbildungen. Piper, München, 1926. Aan dit boek zijn ook de hier gereproduceerde afbeeldingen en vele der voorbeelden uit den tekst ontleend.

kop versneden en rijk-besneden voorsteven als „golvenhengst” of als „draak”, waarvan het zeil de „vleugels”, de riemen de „ledematen” zijn; het schild als een „trouw, breed waakdier”, de suizende pijl als een „krijtschende adelaar”; en, gedurfd, maar prachtig, de sneeuw als een „op den boom neerhurkende vogel”, de nevel als een „wolfsachtig, zelfs de zon bedreigend fabel-onwier.”

Dezelfde vizie, die in de literatuur der oude Germanen de vergelijkingen schiep, schiep in hun kunst de dierornamentiek, die er een der meest wezenlijke kenmerken van uitmaakt. Het dier, geheel, als dier, of als het ware ontleed in kop, lijf en pooten, gerekt, verdraaid, verbogen al naar de behoeften van het te vullen vlak, met onmerkbare overgangen naar het zuivere ornament. (afb. 7). Vooral de adelaar — van ouds en bij vele volken, die den ongenaakbaren roofvogel kenden, symbool van hooge heerschergedachten — keert telkens en telkens terug als een vogel van edelgesteenten in oneindige variatie van styleering (afb. 5, 6, 8). Naast het diermotief is een vlechtmotief karakteristiek voor de oud-germaansche kunst.

De versiering zelf is even rijk gevarieerd als de motieven; zij is, als bij het zwaard van Ecke, goud-inlegsel en goud-beslag; zij is even vaak zwart op goud, en zilver, het z.g. niello, of filigraan; ook verglaasd cloisonné, in gouden of roode vassing, dat op den dof-gouden achtergrond koloristisch van de schoonste werking moet zijn geweest.

Bij deze korte beschrijving van den oud-germaanschen kunststijl hebben wij hem wel als een eenheid moeten vatten: hij is dit echter slechts, voorzover hij zich van de kunststijlen uit andere culturen onderscheidt, niet, wanneer men hem op zichzelf bekijkt. Geen wonder ook. Vooruitlopend op wat straks nog nader over den bloeitijd dier cultuur gezegd zal worden, kunnen wij dít toch vaststellen: het graf van Childerik is van 482, terwijl de Thidrekssage, waaraan wij de beschrijving van het zwaard ontleenden, omstreeks 1200 moet geschreven zijn. Het zwaard, dat de skald bezong, heeft hij stellig gezien. Want al is de stof, waarvan de sage handelt, ouder — deze Thidrek toch is dezelfde als die Dietrich von Bern, dien wij ook kennen als Theoderik den Groote, († 526) — de middeleeuwsche dichters zijn gewoon, ook waar zij historische stof bezingen, hun beschrijvingen te ontleenen aan de werkelijkheid om hen heen, niet anders dan de Kerstnacht van de Vlaamsche primitieven, die in Vlaamsche omgeving uit 's schilders eigen tijd gegeven wordt. In zeven eeuwen blijft geen stijl zichzelf gelijk, ook niet in een maatschappij, die in langzamer tempo evolueerde dan waaraan wij gewoon zijn. De ontwikkeling na te gaan van dier- en vlechtornamentiek en hun beider verstrengeling tot een hoogere eenheid van wonderlijke fantastiek, die men den derden stijl der dierornamentiek genoemd heeft, ligt niet op onzen weg. Maar dit kunnen wij wel zeggen: als geheel genomen vonden wij voor de oud-germaansche kunst zeker de volgende kenmerken: veel goud en kleurig edelgesteente, vlecht-

AFB. I. VOORWERPEN UIT DEN SCHAT VAN CHILDERIK, GEVONDEN TE DOORNIK, BIBLIOTHÈQUE NATIONALE.